

ASPECTE ALE PSEUDOIMPERATIVELOR DISJUNCTIVE

MĂDĂLINA NAIDINOAIA
Facultatea de Litere
Universitatea din București

1. Introducere

În această lucrare vom face o analiză a raportului disjunctiv care apare în enunțurile pseudoimperative, analiză care se va referi la structura și la semantica acestor construcții.

În lingvistica românească nu există studii care să se fi ocupat de raportul disjunctiv din enunțurile pseudoimperative. Cercetările românești care au tratat raportul disjunctiv din punct de vedere semantico-pragmatic nu sunt numeroase (Gruică 1979, Bîtea 1982, 1985, Merlan 2001) și cele mai multe dintre ele privesc în general distincția exclusiv / inclusiv care caracterizează raportul disjunctiv, valoarea apozitivă și valoarea metalingvistică avute de conectorii disjunctivi în unele contexte.

În literatura străină de specialitate au apărut numeroase cercetări cu privire la pseudoimperative: van der Auwera 1986, Sweetser 1990, Clark 1993, Schwager 2006, Russell 2006, Franke 2008, Jayez și Dagnat 2009 etc.

2. Raportul disjunctiv din pseudoimperative

2.1. Pseudoimperativele

Pseudoimperativele sunt construcții realizate pe baza unui raport disjunctiv sau copulativ în care prima unitate a raportului este o propoziție imperativă, iar cea de-a doua unitate este o propoziție declarativă.

Denumirea de „pseudoimperative” dată unor astfel de enunțuri nu se datorează faptului că acestea își pierd valoarea imperativă (devin nonimperative), ci aceleia că nu au fost tratate ca simple imperative în toate descrierile semantice, cele mai multe cercetări asupra enunțurilor pseudoimperative punând accent pe interpretarea condițională pe care acestea o pot avea (Franke 2005, 2008, Schwager 2004, Russell 2006, Fox 2015 etc.).

Având structura sintactică a imperativelor, dar semantică condițională, în literatura de specialitate acest tip de enunțuri este cunoscut sub diferite denumiri: *pseudo-imperative (disjunctive sau copulative)* la Jespersen 1909, Cullicover și Jackendoff 1972, Bolinger 1979, Clark 1993, Franke 2005, 2008, *imperative-like conditionals* la Davies 1986, *imperative condiționale (conditional imperatives)* de tipul *IoD* (adică Imperativ sau / ori Declarativ) pentru enunțurile care sunt construite pe baza unui raport disjunctiv sau *imperative condiționale* de tipul *IaD* (adică Imperativ și Declarativ) pentru acele enunțuri care au drept conector conjuncția copulativă și la Schwager 2004, *raporturi disjunctive condiționale (conditional disjunctions)* la Russell 2006.

2.2. Pseudoimperative disjunctive vs. enunțuri imperative disjunctive autentice

Pseudoimperativele disjunctive sunt enunțuri de tipul celor din exemplele (1a) și (1b). În astfel de enunțuri raportul disjunctiv se realizează între un verb la imperativ care apare în prima unitate a raportului și un verb la indicativ prezent (cu valoare de viitor) sau viitor prezent constituent al celei de-a doua unități:

- (1) a. *Pleacă acum sau întârzi!*
b. *Pleacă acum sau vei întârzia!*

Din punctul de vedere al structurii sintactice, construcțiile pseudoimperative disjunctive ca cele din (1) se deosebesc de enunțurile imperative disjunctive autentice din (2) prin aceea că în imperativele autentice ambii constituenți ai raportului disjunctiv sunt verbe la imperativ:

- (2) *Vino la Sala Palatului sau ascultă concertul live la radio!*

În ceea ce privește marcarea raportului disjunctiv prin prezența conectorilor specializați, se observă că operatorul care marchează relația disjunctivă apare doar între elementele conectate, atât în enunțurile imperative autentice (3) și (4), cât și în cele pseudoimperative (5) și (6), folosirea corelativă conducând la enunțuri ngramaticale ca (3b)-(6b):

- (3) a. *Așteaptă-mă acolo sau vino să mă iei de la serviciu!*
b. **Sau așteaptă-mă acolo sau vino să mă iei de la serviciu!*
(4) a. *Deschide fereastra ori pornește aerul condiționat!*
b. **Ori deschide fereastra ori pornește aerul condiționat!*
(5) a. *Învață lecția sau o să iei notă mică!*
b. **Sau învață lecția, sau o să iei notă mică!*
(6) a. *Dă-mi banii ori o să anunț poliția!*
b. **Ori dă-mi banii, ori o să anunț poliția!*

Această restricție de folosire necorelativă a conectorilor disjunctivi face imposibilă apariția în astfel de enunțuri a conectorului disjunctiv *fie*, care se deosebește de ceilalți doi conectori disjunctivi prin utilizarea sa exclusiv corelativă (7):

- (7) **Fie ascultă-mă, fie pleacă!*

Imperativele disjunctive autentice și pseudoimperativele disjunctive sunt diferite și din punct de vedere semantic. Enunțurile imperative autentice sunt interpretate ca enunțuri în care funcționează alegerea liberă (engl. *free choice permission*) între primul și al doilea constituent (8), cei doi constituenți reprezentând alternative epistemice aflate în raport de coordonare copulativă (Zimmermann 2000, Geurts 2005):

- (8) *Poți să vii la Sala Palatului și poți să ascuți concertul live la radio.*

Prin construirea unui enunț imperativ pe baza unui raport disjunctiv, emițătorul îi dă posibilitatea receptorului de a alege una dintre cele două alternative prezentate, ambele având aceeași probabilitate de a fi aleasă, ceea ce înseamnă că enunțurile imperative disjunctive autentice respectă semantica relației disjunctive.

Spre deosebire de imperativele disjunctive autentice, într-un enunț pseudoimperativ disjunctiv nu mai funcționează alegerea liberă între alternativele prezentate, ci receptorul este constrâns de emițător să ducă la îndeplinire ceea ce se indică prin propoziția imperativă, pentru că altfel va suporta consecințele negative prezentate de al doilea constituent al raportului disjunctiv.

2.3. *Pseudoimperative copulative și pseudoimperative disjunctive*

Pseudoimperativele disjunctive prezintă aceeași structură sintactică cu cele copulative: propoziție imperativă urmată de un conector și de o propoziție declarativă – a se vedea exemplele (9) și (10) pentru pseudoimperative copulative și (11) și (12) pentru pseudoimperativele disjunctive:

- (9) *Pleacă acum și o să regreti!*
- (10) *Pleacă acum și o să ajungi la timp!*
- (11) *Pleacă acum sau o să regreti!*
- (12) **Pleacă acum sau o să ajungi la timp!*

Urmând același tipar de construcție și fiind posibilă apariția ambelor tipuri de conectori, copulativi și disjunctivi, în același context lingvistic (vezi exemplele (9) - (12)), pseudoimperativele disjunctive au fost analizate de cele mai multe ori în comparație cu pseudoimperativele care conțin un raport de coordonare copulativă (van der Auwera 1986, Franke 2005, 2008).

În diferențierea semantică a enunțurilor (9) - (12) intervine pe de o parte componenta semantică pe care o au conectorii, iar pe de altă parte evaluarea pozitivă sau negativă pe care o dă emițătorul (și / sau receptorul) celui de-al doilea constituent al raportului.

Evaluarea celei de-a doua unități a raportului se face în funcție de dezirabilitatea realizării acțiunilor din propozițiile declarative. Astfel, se observă că acțiunile care reprezintă partea a doua a disjuncției din (9) și (11) sunt percepute ca negative în sensul că receptorul nu dorește realizarea lor, în timp ce acțiunea din (10) este dorită de receptor, fiind evaluată ca pozitivă.

O construcție ca (12) nu este formată corect din punct de vedere semantico-pragmatic, pentru că actul de vorbire din propoziția declarativă, prin raportare la cel din propoziția imperativă și la conectorul care le pune în relație, este unul nereușit (engl. *infelicitous*) din punct de vedere pragmatic. Incorectitudinea unui enunț ca (12) este determinată de faptul că ambele acte de vorbire sunt prezentate ca fiind pozitive, dorite de receptor, ceea ce înseamnă că între alternativele prezentate de raportul disjunctiv nu mai există un contrast semantico-pragmatic. Construirea unui enunț pseudoimperativ disjunctiv în care ambele unități sunt percepute ca pozitive încalcă condiția care cere ca stările de lucruri care formează un raport disjunctiv să fie contrastante. Deci, pentru a avea un enunț pseudoimperativ disjunctiv corect, acțiunea din propoziția declarativă trebuie să fie percepută ca negativă.

2.4. *Interpretarea condițională a pseudoimperativelor copulative și disjunctive*

Așa cum precizat mai sus, enunțurile formate dintr-o propoziție imperativă, un conector copulativ sau disjunctiv și o propoziție declarativă nu au fost denumite „pseudoimperative” pentru că actul de vorbire exprimat prin verbul la imperativ își pierde

forța directivă, ci pentru că există destul de multe cercetări în care acest tip de enunțuri au fost considerate condiționale „ascunse” (Clark 1993, Russell 2006 etc.). În astfel de situații, relația condițională nu este codată lingvistic, ea este dedusă de receptor.

Enunțurile pseudoimperative copulative și disjunctive exemplificate la (9), (10) și (11) pot fi parafrazate condițional ca în (9') - (11'):

- (9') *Dacă pleci acum, o să regreti.*
- (10') *Dacă pleci acum, o să ajungi la timp.*
- (11') *Dacă nu pleci acum, o să regreti.*

Se observă că atunci când sunt parafrazate condițional, pseudoimperativele disjunctive se comportă diferit față de pseudoimperativele copulative: interpretarea condițională a pseudoimperativelor disjunctive este rezultată în urma negării primei părți a disjuncției, după cum se poate observa din (11'):

- (11') *Dacă nu pleci acum, o să regreti.*

Interpretarea condițională a enunțurilor pseudoimperative este posibilă datorită unei trăsături pe care o au în comun pseudoimperativele și construcțiile condiționale adevărate: ambele tipuri de construcții se referă la acțiuni potențiale sau posibile:

- (13) ***Este posibil** ca, dacă pleci acum, să regreti.*
- (14) ***Este posibil** ca, dacă pleci acum, să ajungi la timp.*
- (15) ***Este posibil** ca, dacă nu pleci acum, să regreti.*

Echivalentele condiționale ale pseudoimperativelor copulative sunt de forma *Dacă A, atunci B.*, iar ale celor disjunctive de forma *Dacă nu A, atunci B.*, unde *A* este propoziția imperativă, iar *B* este propoziția declarativă. Echivalența care funcționează în limba naturală între un enunț pseudoimperativ disjunctiv și interpretarea lui condițională există și în logica propozițiilor, unde formula care exprimă raportul disjunctiv $p \vee q$ este echivalentă cu cea prin care este exprimată condiționarea $\neg p \rightarrow q$.

Legătura logică dintre coordonare și condiționare este mai directă în cazul pseudoimperativelor disjunctive decât în cazul pseudoimperativelor cu coordonare copulativă (Huddleston și Pullum 2002: 1303-1304): *A sau / ori B* înseamnă că o propoziție sau alta este adevărată, adică dacă *A* nu este adevărat, atunci trebuie să fie adevărat *B*.

Interpretarea condițională a enunțurilor disjunctive cu propoziție imperativă ca primă parte a disjuncției și propoziție declarativă ca a doua parte a disjuncției oferă o motivație pentru a respecta directiva dată de imperativ:

- (16) *Pleacă acum, pentru că dacă nu, vei fi în primejdie.*

Într-un enunț pseudoimperativ disjunctiv, a doua unitate a raportului disjunctiv este prezentată întotdeauna ca alternativa cel mai puțin dorită.

Dezirabilitatea realizării acțiunii de către receptor are un rol important în interpretarea condițională a enunțurilor pseudoimperative. În exemplul (9), sensul contextual este dat de un raționament de tipul *modus tollens*, care formal are reprezentarea $((p \rightarrow q) \wedge \sim q \rightarrow \sim p)$. Raționamentului folosit pentru a reda modul în care este conceput un enunț ca (9) îi corespunde interpretarea următoare:

- i. Dacă receptorul pleacă, o să regrete.
- ii. Receptorul nu vrea să regrete.
- iii. Atunci receptorul ar trebui să nu plece.

Enunțul (11) este bazat pe un silogism disjunctiv de forma $((p \vee q) \wedge \sim q \rightarrow p)$ care are următoarea desfășurare:

- i. Receptorul pleacă acum sau o să regrete.
- ii. Receptorul nu vrea să regrete.
- iii. Atunci receptorul ar trebui să plece acum.

2.5. Valoarea imperativă a pseudoimperativelor

Nu toți cercetătorii sunt de acord cu interpretarea condițională a enunțurilor pseudoimperative disjunctive (Clark 1993, Schwager 2004) și cei care sunt împotriva interpretării condiționale susțin că valoarea imperativă este mai puternică decât cea condițională.

Din punct de vedere pragmatic, pseudoimperativele conțin în prima parte (propoziția imperativă) un act de vorbire directiv, iar în cea de-a doua parte un act de vorbire asertiv. Pseudoimperativele copulative din (9) și (10) și cea disjunctivă din (11) acționează ca imperative astfel:

- (17) *Nu pleca acum!*
- (18) *Pleacă acum!*
- (19) *Pleacă acum!*

Se observă că ceea ce se transmite prin pseudoimperativa copulativă de la (17) este contrariul a ceea ce se transmite prin pseudoimperativa disjunctivă de la (19), în condițiile în care propozițiile declarative ale ambelor pseudoimperative conțin acțiuni nedorite de receptor.

Autori precum Schwager 2004, Franke 2005, Fox 2015 consideră că doar pseudoimperativele disjunctive sunt imperative adevărate, întrucât cele copulative sunt mai degrabă propoziții ipotetice despre rezultate posibile cărora nu li se asociază forță directivă.

Luând în considerare și criteriul dezirabilității, propozițiile declarative din pseudoimperative care se referă la ceva negativ (nedorit de receptor) sunt percepute ca amenințări, în timp ce acelea care au în propoziția declarativă o acțiune pozitivă (dorită de receptor) sunt considerate promisiuni, sfaturi:

- (9) *Pleacă acum și o să regreți!* (Imperativ + **și** + amenințare)
- (10) *Pleacă acum și o să ajungi la timp!* (Imperativ + **și** + promisiune / sfat)
- (11) *Pleacă acum sau o să regreți!* (Imperativ + **sau** + amenințare)

Așa cum am văzut mai sus, nu pot exista pseudoimperative cu raport disjunctiv corecte din punctul de vedere al înțelesului atunci când propoziția declarativă exprimă o acțiune care primește o evaluare pozitivă în context:

- (12) **Pleacă acum sau o să ajungi la timp!* (Imperativ + **sau** + promisiune / sfat)

La nivel semantico-pragmatic, enunțurile de tipul lui (11) sunt caracterizate de asimetrie, întrucât fiind echivalente cu o condițională, prima parte a raportului este independentă, iar cea de-a doua este subordonată celei de-a doua părți:

(11) *Pleacă acum **sau** o să regreti!* = (11') *Dacă nu pleci acum, o să regreti.*

De asemenea, cele două unități ale raportului disjunctiv nu reprezintă alternative cu șanse egale de realizare și întotdeauna este de preferat să se realizeze actul directiv din imperativă, pentru că altfel se va întâmpla ceva nedorit de receptor (va fi pusă în aplicare amenințarea). Atunci când apar în pseudoimperative disjunctive, imperativele sunt interpretate în mod obișnuit ca forme de alegere forțată (Fox 2015).

Tot structuri asimetrice la nivel pragmatic sunt și exemplele (20) și (21), care nu conțin verbe în structura de suprafață, dar acestea pot fi deduse:

(20) *Banii **sau** / **ori** viața!*

(21) *Acum **sau** / **ori** niciodată!*

Construcția disjunctivă realizată între substantive din exemplul (20) este reminiscența unei construcții care la origine a conținut un verb:

(20') *Dă-mi banii **sau** viața!*¹

În cazul construcției de la (21) în care raportul disjunctiv este între adverbe, verbul poate fi dedus contextual, ca în exemplul (22):

(20) *Trebuie să vorbesc cu el: acum **ori** niciodată!*

În exemplele (20) și (21), realizarea celei de-a doua unități a raportului disjunctiv depinde de eșecul primei unități. Receptorul nu vrea să se întâmple amenințarea, astfel că prima parte a raportului disjunctiv din (20) și (21) este susținută de amenințare, respectiv partea a doua a disjuncției.

Același tipar al pseudoimperativelor disjunctive care conțin în prima parte o propoziție imperativă și în partea a doua o propoziție declarativă se regăsește și în enunțuri ca (23), din care alternativa cel mai puțin dorită (amenințarea) este omisă:

(23) *Fă cum am zis **sau**...*

Conectorii disjunctivi își păstrează sensul și în pseudoimperative, pentru că cele două părți ale raportului disjunctiv sunt prezentate tot ca alternative, nerealizarea uneia (a celei nedorite) implicând realizarea celei de-a doua.

¹ Exemplul (20) este diferit de *Dă-mi un pix **sau** un creion!* care este un raport disjunctiv simetric în care conectorul leagă două posibilități independente egale (receptorului i se cere să aleagă unul dintre cele două acte de vorbire).

3. Concluzii

Pseudoimperativele disjunctive se deosebesc de enunțurile imperative disjunctive autentice atât din punctul de vedere al structurii sintactice, cât și din punct de vedere semantic. Principiul alegerii libere, care este caracteristic relației disjunctive, nu se poate aplica în cazul raporturilor disjunctive din pseudoimperative, pentru că, atunci când formulează un enunț pseudoimperativ disjunctiv, emițătorul îl forțează pe receptor să îndeplinească ceea ce se indică în propoziția imperativă, altfel receptorul va fi nevoit să suporte consecințele negative ale amenințării din propoziția declarativă.

Pseudoimperativele disjunctive pot avea lectură condițională. Interpretarea condițională este posibilă datorită faptului că ambele tipuri de construcții se referă la acțiuni potențiale.

BIBLIOGRAFIE

- Bîtea, Ioan N., Bîtea, Dana, 1982, „Observații asupra lui *sau* apozitiv”, *Limba română*, XXXI, nr. 2, p. 117-127.
- Bîtea, Ioan N., 1985, „Construcții pseudodisjunctive copulative. Prezentare generală”, *Limba română*, XXXIV, nr. 2, p. 113-124.
- Bîtea, Ioan N., 1986, „Construcții disjunctive ireversibile”, *Limba română*, XXXV, nr. 1, p. 11-20.
- Bîtea, Ioan N., 1987a, „Puncte de vedere despre coordonarea disjunctivă”, *Limba română*, XXXVI, nr. 1, 1987, p. 35-46.
- Bîtea, Ioan N., 1987b, „Observații pe marginea unor argumente referitoare la *fie* corelativ”, *Limba română*, 36, nr. 6, p. 533-537.
- Bolinger, Dwight, 1979, „Is the Imperative an Infinitive?”, în Dwight Bolinger, *Meaning and Form*, London, Longman, p. 152-182.
- Clark, Billy, 1993, „Relevance and Pseudo-imperatives”, *Linguistics and Philosophy*, 16, 1, p. 79-121.
- Culicover, Peter W., Ray Jackendoff, 1997, „Semantic subordination despite syntactic coordination”, *Linguistic Inquiry*, 28, p. 195-217.
- Davies, E., 1986, *The English Imperative*, London, Croom Helm.
- Fox, Chris, 2015, „The Semantics of Imperatives”, în Shalom Lappin, Chris Fox (eds.), *Handbook of Contemporary Semantics*, second edition, Oxford, Wiley Blackwell.
- Franke, Michael, 2005, „Pseudo-imperatives”, disertație susținută la Universitatea din Amsterdam, Institute for Logic, Language and Computation.
- Franke, Michael, 2008, „Pseudo-imperatives and other cases of conditional conjunction and conjunctive disjunction”, în Cathrine Fabricius-Hansen, Wiebke Ramm (eds.), *Subordination versus coordination in sentence and text: a cross-linguistic perspective*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins.
- Geurts, Bart, 2005, „Entertaining alternatives: disjunctions as modals”, *Natural Language Semantics*, 13, 4, 383-410.
- Gruică, Mariana, 1979, „Aplicații semantice ale coordonării disjunctive. O abordare contrastivă”, *StUBB, Philologia*, XXIV, nr. 2, p. 20-26.
- Haspelmath, Martin, 2004, „Coordinating constructions: an overview”, în Martin Haspelmath (ed.), *Coordinating constructions*, Amsterdam - Philadelphia, John Benjamins, 2004.
- Huddleston, Rodney, Geoffrey K. Pullum, 2002, *The Cambridge Grammar of English Language*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Jayez, Jacques, Mathilde Dargnat, 2009, „One More Step and You'll Get Pseudo-Imperatives Right”, în Arndt Riestler, Torgrim Solstad (eds.) *Proceedings of Sinn und Bedeutung 13*, Stuttgart, Germany, p. 247-260.

- Jespersen, Otto, 1909, *A Modern English Grammar on Historical Principles*, vol. V: Syntax, London, George Allen & Unwin Ltd.
- Lang, Ewald, 1984, *The semantics of coordination*, Amsterdam - Philadelphia, John Benjamins.
- Lehmann, Christian, 1988, „Towards a typology of clause linkage”, in John Haiman and Sandra Thompson (eds), *Clause combining in grammar and discourse*, Amsterdam - Philadelphia, John Benjamins.
- Mauri, Caterina, 2008, *Coordination relations in the languages of Europe and beyond*, Berlin – New York, Mouton de Gruyter.
- Merlan, Aurelia, 2001, *Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Noveck, I. A., Chierchia, G., Chevaux, F., Guelminger, R., Sylvestre, E., 2002, „Linguistic-pragmatic factors in interpreting disjunctions”, *Thinking and Reasoning*, 8, 297-326.
- Pelletier, Francis Jeffry, 1977, „Or”, *Theoretical Linguistics*, 4, 1-2, 61–74.
- Russell, Benjamin, 2006, „Imperatives in Conditional Conjunction”, *Natural Language Semantics*, 15, 2, p. 131-166.
- Simons, Mandy, 2001, „Disjunction and alternativeness”, *Linguistics and Philosophy*, 24, 597–619.
- Simons, Mandy, 2005, „Dividing things up: the semantics of *or* and the modal/*or* interaction”, *Natural Language Semantics*, 13, 271-316.
- Schwager, Magdalena, 2004, „Don't Be Late or You'll Miss the First Slot”, comunicare ținută la NASSLLI 2004 Student Session, UCLA, June 21st, 2004.
- Schwager, Magdalena, 2006, *Interpreting Imperatives*, teză de doctorat susținută la Universitatea din Frankfurt.
- Sweetser, Eve, 1990, *From Etymology to Pragmatics. Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*, Cambridge, Cambridge University Press.
- van der Auwera, John, 1986, „Conditionals and Speech Acts”, în Elizabeth Closs Traugott, Alice ter Meulen, Judy Snitzer Reilly, Charles A. Ferguson (eds.), *On Conditionals*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 197-214.
- Zafiu, Rodica, 2012, „Conectorii disjunctivi din perspectivă semantico-pragmatică: ipoteze asupra proceselor de gramaticalizare”, *Limba română*, LXI, nr. 3, p. 417-428.
- Zimmermann, T. E., 2000, „Free choice disjunction and epistemic possibility”, în *Natural Language Semantics*, 8, 255-290.

ASPECTS OF DISJUNCTIVE PSEUDO-IMPERATIVES

(Abstract)

The paper discusses some aspects of disjunctive pseudo-imperatives. Disjunctive pseudo-imperatives are different from genuine disjunctive imperatives. One of the most important feature of disjunctive pseudo-imperatives is that free choice principle does not work, the hearer is forced by the speaker to choose the first unit o disjunction, otherwise the threat from declarative clause will be applied.

Most of the semantic studies consider that disjunctive pseudo-imperatives are “disguised conditional” where the conditional lecture is obtained through negation of the first unit of disjunction.